ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անընդհատ անձրևներ, որոնք սկսել են գալ մի քանի օր է արդէն, կարող են մեծ վնաս հասցնել հունձերին, կարող են փտեցնել դեռ չը քաղած հունձերը։ Հետաքրքիր է ստանալ Կովկասի այլ և այլ տեղերից հունձի մասին ճիշդ տեղեկութիւններ։

Յայտնի է որ ամեն երկրում ննջեցեալ թաղելու համար պօլիցիայի թոյլտուութիւն է հարկաւոր։ Այդ թոյլտուութիւնը այն նշանակութիւն ունի, որ պօլիցիան նախ քան թաղել տալ մի ննջեցեալին պէտք է իմանայ, բժշկի վկայութեան հիման վրա, արդեօք հանգուցեալը երկարատև հիւանդութիւնից է մեռել, թէ յանկարծակի է վախճանվել, թէ մահվան պատճառը գուցէ մի յանցանք է, մի սպանութիւն է։ Ամեն երկրում այսպէս է։ Բայց թիւրքաց կառավարութիւնը այդ տեսակ պօլիցիական վկայականներից էլ օգուտ է քաղում իր սարսափելի մոլեռանդութիւնը և կեղտոտ արհամարհանքը արտայայտելու դէպի իր հպատակ քրիստոնեաները։ Մեր մի ծանօթ անգլիացի պարոն, որ ճանապարհորդել է Թիւրքաց Հայաստանում և այս օրերս իր ճանապարհորդութիւնից վերադարձել է Թիֆլիս, ցոյց է տուել մեզ թիւրքաց իշխանութեան կողմից քրիստոնեայ ննջեցեալ թաղելու համար տրվող այդ տեսակ հրէշաւոր վկայագիր, որի պատճէնը նա ձեռք է բերել Հայաստանում։ Ահա այդ տեսակ հրամանի բովանդակութիւնը։ «Հրաման սատանայի թագը և կուպրի պէս սև զգեստը կրողներին։ Այդ անհաւատ ուսուցիչները թող երկնքի մուտքից կտրվեն։ Ձեր ազգից մէկը սատկել է։ Դուք հրաման էք խնդրում նրան թաղելու։ Մեր Ղուրանի պատուէրների համեմատ անկարելի է նրա մարմինը հողի մէջ թաղել։ Սակայն երկրի երեսը գարշահոտութիւնից ազատելու համար մի խոր փոս քանդեցէք, նրան գցեցէք մէջը, վրան շատ հող լցրէք և ոտքով պինդ կոխ տուէք»։ Եւ այդ վիրաւորեցուցիչ, մարդու ամենասուրբ զգացմունքը ստորացնող հրամանը ձեռին՝ սարուկ հայը իրաւունք է ստանում իր ննջեցեալին թաղելու։ Ասում են որ պսակի հանդէսը կատարելու համար թիւրքահպատակ քրիստոնեաները աւելի էլ վրդովեցուցիչ բովանդակութեան թոյլտուութիւն են ստանում տեղական թիւրք իշխանութիւնից։

Շատ ուրախ ենք որ ռուսաց «Порядокъ» լրագիրը, խօսելով այն տխրալի անցքի մասին, որ պատահեց Ռօստով-Վլադիկավկասեան երկաթուղու վրա, նոյն միտքն է յայտնում, ինչ որ մենք յայտնեցինք հեռագրի ստանալու հէնց նոյն օրը, այն է որ հարկաւոր է և մեր երկաթուղիներում մտցնել ճանապարհորդների կեանքի ապահովութիւնը։ Ճանապարհորդը կարող է իր կեանքը ապահովացնել իր տոմսակը երկաթուղու կասսայից վերցնելու րոպէին։ Յայտնվեցաւ որ դժբախտութիւնը պատահել է, որովհետև շպալները, րէլսների տակ դրվող գերանները, փտած էին։ Մեր տեխնիկները երևի շպալները փոխելու կանոնաւոր կերպով փողերը ստանում են, փողը գրպանն են դնում, իսկ շպալները չեն փոխում։ Ասում են մօտ 70 մարդ սպանվել են։

Յուլիսի 19-ին, կիրակի օր հրատարակվեցաւ «Обзоръ» լրագրի մի համար։ Այդ համարի լոյս ընծայելու նպատակն է պահպանել լրագրի հրատարակութեան իրաւունքը։ Խմբագիրը յայտնում է իր յայտարարութեան մէջ, որ նա կը սպասի գալստական մամուլի համար աւելի ազատ ժամանակների։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԲՕԼՂԱՐԻԱ

„Times“ լրագրի թղթակիցը Սիստովօյից գրում է հետևեալը բօլղարական ազգային ժողովի մասին, որ ընդունեց իշխան Ալեքսանդրի առաջարկութիւնները։ Այդ ժողովը շատ նմանվում էր այն դատաստանական կառակերպութեանը, որ նորերումս տեղի ունեցաւ Կ. Պօլսում Միտհադ-փաշայի դատվելու ժամանակ։ Իբր թէ ժողովրդից ընտրված պատգամաւորներ էին, բայց իսկապէս նշանակված էին կառավարչական գործակատարներից։ Նրանք ուշադրութեամբ լսում էին այն ճառը, որի բովանդակութիւնը նրանց առաջուց յայտնի էր և միաձայն ընդունեցին իշխան Ալեքսանդրի պայմանները, ինչպէս առաջուց վճռված էր։ Սիստովօ քաղաքը հանդիսաւոր տեսարան էր ներկայացնում։ Դունա գետի վրա կանգնած էր մի նաւ, որտեղ գտնվում էր իշխանի գլխաւոր բնակարանը և որի վրա ծածանում էր բօլղարական ահագին դրօշակ ոսկուց կարված բօլղարական առիւծով։ Իւրաքանչիւր տուն գոնէ մի դրօշակ էր կախել, իսկ բոլոր բնակիչները տօնի շոր էին հագել։ Ազգային ժողովը գումարվեցաւ մի փայտեայ շինութեան մէջ, որ ժամանակաւորապէս էր կառուցված։ Ամբիօնի անզը մետաքսեայ ճոթով ծածկված և ոսկեզօծ զարդարանքներով գահն էր դրած։ Ժամի 10-ին պատգամաւորները սկսեցին գումարվել։ Նրանցից շատ քչերը, որոնք առաջին տեղերի վրա նստեցին, ֆրակ և սպիտակ ձեռնոցներ էին հագել։ Մնացածները գիւղական հագուստ ունէին։ Երբ իշխանը երևեցաւ, նրան աղմկալի ծափահարութիւններով ընդունեցին։ Նա արտասանեց իր ճառը և նրա պայմանները միաձայն ընդունվեցան։ Իշխանը մի ուրիշ ճառով շնորհակալութիւն յայտնեց պատգամաւորներին։

ԻՏԱԼԻԱ

Իտալական կառավարութիւնը իր ներկայացուցիչներին օտար պետութիւնների մօտ մի շրջաբերական ուղարկեց այն փողոցային անկարգութիւնների մասին, որոնք պատահեցան հանգուցեալ պապ Պիոս IX մարմինը տեղափոխելու ժամանակ։ Իր կողմից այժմեան պապն էլ պետութիւններին մի շրջաբերական ուղարկեց այդ անցքի մասին։ „Diritto“ լրագիրը հերքում է այն լուրը, իբր թէ կառավարութեանը գանգատներ են տուած այդ անկարգութիւնների առիթով։ Վատիկանի ճարտարապետ Վեսպինիանի, որ միջնորդ էր կարդինալների և Հռօմի պրեֆեկտի մէջ, գրաւոր խոստում տուեց, որ հանգուցեալ պապի մարմնի տեղափոխութիւնը շքեղութեամբ չի կատարվի, այլ նրան կուղեկցեն ընդամենը երկու կամ երեք կառքեր, բայց այդ խոստումը չիրագործվեցաւ։ Պապը խորհրդի հրաւիրեց օտար պետութիւնների ներկայացուցիչներին իր մօտ և առաջարկեց նրանց յայտնել իրանց կառավարութիւններին, թէ որքան անզօր է աշխարհական իշխանութիւնը Իտալիայի մէջ, քանի որ այնպիսի անկարգութիւններ պատահեցան պապի մարմնի տեղափոխութեան ժամանակ և թէ մինչև ո՛ր աստիճան իտալական կառավարութիւնը անզօր է պապական անկախութեան ապահովութեան մասին օրէնքը կատարելու համար։ Լևոն XIII պապը յայտնեց, որ եթէ մեռած պապին այդպիսի վիրաւորանքներ են հասցրած, ուրեմն ինքը բոլորովին չէ կարող Վատիկանից դուրս գալ, որպէս զի նրան էլ նոյն բանը չանեն։ Հանգուցեալ պապի մարմնի տեղափոխութեան ժամանակ կալանաւորվածները մեղադրված են կրօնը անպատուելու և պօլիտիկական իշխանութեանը ընդդիմանալու մէջ և դատապարտված են չորս ամսական կալանաւորութեան և 100—400 ֆրանկ տուգանքի։ Երբ մեղադրվածների պաշտպանը արտասանում էր իր ճառը, դատարանի մէջ եղած հասարակութիւնը սկսեց նրան ծափահարել և այդ պատճառով դատարանի նախագահը պատուիրեց հեռացնել հասարակութեանը դահլիճից։ Երբ դատապարտվածները նստում էին բանտային կառքերի մէջ, ամբոխը նրանց կեցցէներով ողջունեց։ Այնուհետև ամբոխը ուղևորվեցաւ դէպի „Frusta“ կղերական լրագրի խմբագրատունը և գցեց նրա դրանը կախված նշանակը։ Պօլիցիան շատերին կալանաւորեց։ Նոյն օրը երեկոյեան ամբոխը հաւաքվեց Հռօմի հրապարակներից մէկի վրա և ցոյցեր արաւ։ Այդտեղ էլ պօլիցիան շատերին կալանաւորեց, չը նայելով, որ ամբոխը կանչում էր „կեցցէ իտալական թագաւորը։“

ԱՒՍՏՐՕ-ՈՒՆԳԱՐԻԱ

Չեխիայի ազգաբնակութեան այժմեան տրամադրութեանից պարզ երևում է, որ վարչական անձանց փոփոխութիւնը, առանց փոխելու օրէնքները և հիմնարկութիւնները, կարող է միայն ժամանակաւորապէս հանգստացնել հասարակութեանը, բայց չէ կարող բաւականութիւն տալ ժողովրդական շահերին և խաղաղացնել երկիրը։

Բօհեմիայի փոխարքան և մի քանի այլ վարչական պաշտօնեաներ փոխված են։ Այս փոփոխութիւնները կարող են ժողովրդի մէջ զանազան յոյսեր և ենթադրութիւններ ծագեցնել։

Չեխական մամուլը նոր նշանակված վարչական անձանց համարում է խաղաղասիրական քաղաքականութեան ներկայացուցիչներ, ժողովրդական ինքնավարութեան կողմնակիցներ և գլխաւորապէս բարեխիղճ գործիչներ, որոնք ոչ մի կուսակցութեան չեն պատկանում և կարող են անկողմնապահութեամբ գնահատել չեխերի իրաւացի քաղաքական պահանջները։ Միւս կողմից գերմանական մամուլը կարծիք է յայտնում, որ նոր նշանակված պաշտօնեաները գերմանացիներ են և որ նրանք կը հետևեն հին ուղղութեանը և կաշխատեն, որ գերմանացիները Չեխիայի մէջ գերիշխող ժողովուրդ լինեն։ Այդ երկու կողմերն էլ իրաւունք ունեն իրանց կարծիքը ճիշդ համարել, որովհետև նոր կառավարիչները իրանք ոչինչ չեն յայտնել և նրանց գործունէութեան մասին կարելի է միայն ենթադրութիւններ անել։

Բերլինի մէջ հրատարակվող „Post“ լրագրի թղթակիցը հաղորդում է, որ իտալական կառավարութիւնը կամեցել է իմանալ աւստրիական կառավարութեան կարծիքը մի առանձին դաշնագրութեան մասին Իտալիայի և Աւստրօ-Ունգարիայի մէջ արևելեան գործերի վերաբերութեամբ։ Իտալիան առաջարկում է առժամանակ դաշնագրութիւն կապել, որպէս զի երկու պետութիւններից մէկը չէզոք մնայ, երբ միւ-

---

կարծես չէզոք դիրք է բռնում, որի եզրակացութեան մասին իշխանը առաջուց ինձ ասել էր, որ այնքան կարևոր չէ։ Այստեղ էլ մի գաղտնիք կայ. բաւականանանք, որ գոնեայ նրանք իրար հասկանում են։

Այսպէս ուրեմն երկու գրաւոր եզրակացութիւններից յետոյ, որ թարգմանութիւնը հաւանած է և բեմի համար ընդունած՝ իշխանը կարծես էլ չէ ուզում ինձ տեսնել։ Հետևաբար գնա, արի, տանն չ՛, եկել է, զարթել է, լողացել, Երբ գամ և շատ այսպիսի ամենաանհամ հարցականներից յետոյ իշխանի նշանաւոր ծառան յուլիսի 14-ին առաւօտը ինձ ասում է՝ թէ իշխանը բարեհաճել է ինձ հրամայել, որ դուք 10 ժամին գաք։ Կենդանի տախտակութեան գոյներ նշմարեցի նրա երեսին։ Ես հեռանում եմ և մի քանի վայրկեանից դառնալով՝ տեսնում եմ մի կառք կանգնած իշխանի դռներում։ Այստեղ ինձ սպասում է մի սիւրպրիզ։ Յանկարծ դուրս է գալիս պ. Ամատունին պ. Ձմշկեանի հետ.... Ես դիմում եմ նրան....Նա էլ դիմում է ինձ....բայց յաղթված կերպարանքով։ Երկուսս մի վայրկեան ներկայացնում ենք մի տեսակ պանտօմիմ... հասկանում ենք իրար, բայց չը գիտենք՝ ինչպէս սկսենք։ Իմ բորբոքած հարցին՝ թէ «ինչ է նշանակում այս»—նա առաջս կտրելով՝ բացականչում է. «այս ինչ կերպ եզրակացութիւններ են, ինչ իրաւունք ունեն այսպէս գրելու, այդ ինչ տեսակ զարմանալի մասնաժողով է, ես այսպէս չէի ուզում» և կարծես թէ մեղաւորը ես եմ, որ մասնաժողովը այդպէս է, որ և իր կամքին անյարմար եզրակացութիւն է տուել։ «Գնացէք ասացէք նրանց, շարունակում է, որ մի ամբողջ թղթի վրա վճիռ կայացնեն թարգմանութեան ընդունելութեան մասին երկուսի ստորագրութեամբ, այդ կը բերէք և ես ձեր ցանկացած վարձատրութիւնը կը վճարեմ»։ Աչքիս ընթերցող, լաւ ուշադրութիւն դարձրէք՝ թէ ես իբրև մի օտար անձն, թարգմանիչ գոլով՝ ինչ դեր եմ խաղում, որ ես պիտի գնամ նրանց գլխին յորդորանք կարդամ, որպէս զի նրանք մի պաշտօնական ուղղութեամբ գործ բռնեն, մինչդեռ այդ արդէն իրանց գիտնալու գործն է։ Բայց և այնպէս ինչ արած.... գնացի։

Պարոն Ս. Արծրունու մօտ գնալով՝ վրդովվեցաւ նա՝ թէ «քանի որ իմ եզրակացութիւնը տուել եմ—էլ ինչ կը նշանակի մի նոր թուղթ»։ Բայց զիջանելով իմ խնդրանաց՝ մի թղթի վրա գրեց իր արդէն երկու անգամ գրաւոր կերպով յայտնած ընդունելութիւնը իմ թարգմանութեան մասին։ Յետոյ դիմեցի պ. Սունդուկեանցին։ Այստեղ հարկաւոր եմ համարում նկատել, որ այս իմ երկար ու ձիգ ճանապարհորդութեանցս վրա կասկածանք էին յայտնում մարդիկ՝ թէ իշխան Ամատունին չէ սպասում, որ այդ երկու անձինքը մէկ թղթի վրա միասին ստորագրեն։ Պարոն Սունդուկեանցը վրդովվեցաւ, երբ լսեց իմ նոր խնդիրս և ասաց. «ի՞նչ մի պաշտօնական թուղթ եմ ստացել, որ պաշտօնական կերպով էլ պատասխան տամ և ինչ է նշանակում այդ ձեր. ձեր բերանովն է մեզ հետ խօսում և մենք էլ ձեր բերանովը յայտնում ենք նրան, որ ընդունում ենք և գրաւոր կերպով էլ յայտնել ենք»։ Բայց վերջապէս իմ դրութիւնս նայելով՝ բարի եղաւ իմ խնդրանաց զիջանելու։

Վերջապէս մի թղթի վրա երկու ստորագրութեամբ դօկումէնտը ծոցումս մտայ իշխան Ամատունու մօտ։ Թղթին նայելով, իշխանը գլուխը շարժեց և ասաց. «էլի էնպէս չէ, ինչպէս ես ուզում եմ»։ Այստեղ ես մնացի շուարած կանգնած, ինչպէս ասում են՝ ամպերից վայր ընկած։ Ես առանց մի որ և է եկամուտի, առանց մի ժառանգութեան, թէ ինչպէս ճարել եմ թանաք, գրիչ, կամ վառելու լոյս—այդ էլ Աստուած գիտէ, առանց միջոցների չորս ամիս նստել, աշխատել եմ, կարծում էի թէ գրականութեան էի ծառայում, սպասում էի մի վարձատրութիւն ստանալ, որ գէթ իմ երեխաներիս անհրաժեշտ պէտքերը կատարելով մխիթարվեմ.... Եւ ինչ եմ լսում իշխանից։ «Ընդհանուր ժողովը վճռել է թարգմանութիւնների համար հասոյթից 5 պրոցէնտ վճարել, երբ թարգմանութիւնը կը ներկայացվի։ Ուրեմն հասոյթը ամենից շատ հաշուելով 500 ր. այդ կանէ 25 ր., բայց որովհետև ով գիտէ, երբ կը ներկայացվի և գուցէ հասոյթը 100 րուբլից աւելի չը լինի, ուրեմն կանէ 5 րուբլի վարձատրութիւն.—բայց ցաւակցելով ձեր դրութեանը. (ինձ է ասում) ես կը տամ 25 րուբլի»։ Այդտեղ ներկայ գտնվող նախագահի նոր ընտրված օգնական ախալցխեցի պ. Մուշաֆեանը դառնում է ինձ և ասում է թէ «ինչ էք զարմանում, մենք ունենք մարդիկներ, որոնք ուրախութեամբ վերցնում են 1 րուբլի գործողութեան համար»։ Իմ թարգմանած «Ревизоръ»-ը հինգ գործողութեամբ է, ուրեմն կանէ 5 րուբլի։

Ես յետ ուզեցի իմ թարգմանութիւնս և մի վայրկեան մտածեցի, որ տանը իմ երեխերքս ինձ սպասում են.... պատուի զգացմունքը յաղթեց, գլուխ առի և դուրս եկայ՝ «Համր» պէտք է լինի նա, ով չը գովաբանէ այս գործողներին. «կոյր» պիտի լինի նա, ով չը տեսնէ դրանց բարի գործը... «խուլ» պիտի լինի, ով չը լսէ դրանց փառաբանութիւնը.... Ես այստեղ իմ ողնաշարիս վրա զգացի՝ թէ ինչ կը լինէր արդեօք մի ազնիւ օրիորդի դրութիւնը այսպիսի ազգային գործողների մէջ....

Կ. Տէր-Աստուածատրեան